

Protohistorické železo ve světle písemných pramenů

Kristina Jarošová

Závěrečný seminář k hospodářským dějinám pravěku

LS 2014/2015

- Z písemných pramenů řeckých a římských historiků, ale i spisovatelů jiného žánru, získáváme důležité informace, které nám mohou podávat zprávy ohledně produkce, spotřeby a obchodu s touto surovinou, která v období protohistorickém sehrála velice významnou roli.

- Na základě velice ojedinělých nálezů lze předpokládat, že první setkání člověka s kovovým železem, nastalo již dávno před rokem 3000 př. n. l., na území ve východním Středomoří.
- Nelze s jistotou říci, kde těžba železných rud a produkce železa začala. Můžeme jen předpokládat, že se nejednalo o invenci jednotlivce a že se tak pravděpodobně nestalo v zemi chudé na tuto surovinu (jako například v Egyptě).
- První doklady zpracování meteorického železa pochází z oblasti Anatólie.
- Výroba železa z železných rud se vyvíjí na Předním východě kolem poloviny 2. tisíciletí př. n. l.
- Do Evropy se znalost výroby železa dostávala přes Středomoří, Makedonii, dnešní severní Chorvatsko a do východních Alp, odkud se pak volně šířila do ostatních částí střední a severní Evropy. Do střední Evropy se znalost zpracování železa dostala až v halštatském období, okolo 8. století př. n. l.

Prameny vztahující se k uvedené problematice

Písemné prameny - Zahrnuje všechny psané prameny. Podle tradičního třídění je historikové dělí na prameny úřední provenience, prameny soukromé povahy a prameny vyprávěcí (narativní, též literární). Přímé – autor textu je zároveň jeho původním autorem. Zprostředkované – autor textu převzal informace od jiného autora.

Obrazové prameny - Prameny obrazové, to znamená dobové obrazy, kresby, grafika, plastiky. Jako historický pramen přicházejí v úvahu tehdy, když vznikly v epoše, jejíž jednotlivé jevy zpodobňují. Jinak mohou sloužit jedině jako prameny pro dobu svého vzniku, k poznání historického vědomí a historických představ určité generace a společenské skupiny.

Quintus Curtius Rufus

- 1. století n. l. (Claudius)
- *Historiae Alexandri Magni*
- podle něhož přemožený *Porus* daroval Alexandrovi kus oceli asi 15 kg těžký

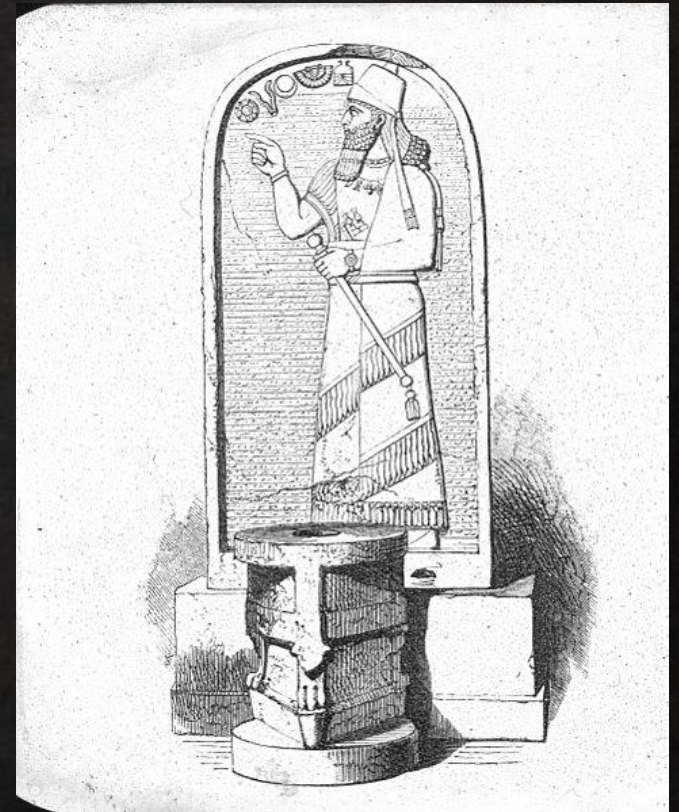

Fontebasso, Francesco (1709-69)

Sanherib (705-680 př. n. l.)

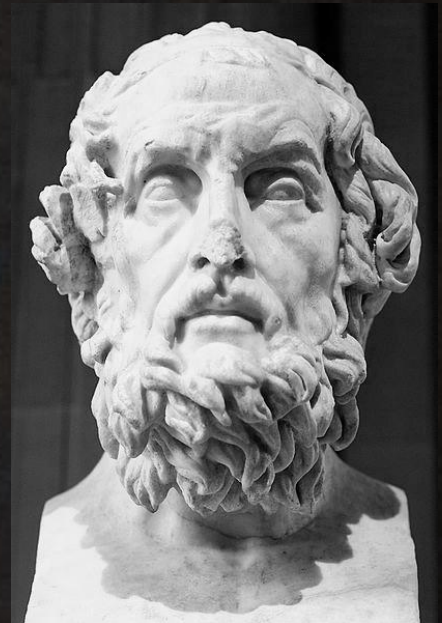

Sardanapalos
(poslední asyrský
vládce ze 7. století
př. n. l.)

Ilias a Odyssea

- Odyssea byla Iliadou silně ovlivněna, zřejmě byla napsána o 50-100 let později, snad koncem 8. století př. n. l.
- Autorství sporné (Homér a další)
- Sepsáno poprvé v 6. století př. n. l. athénským tyranem Peisistratem nebo jeho synem Hipparchem. Do té doby se oba eposy tradovaly ústně. Dnes užívané znění pochází od Aristarcha ze Samothráky, který básně rozdělil do rovněž po dnešek užívaných zpěvů.

- Železo je u Homéra často zmiňováno jako symbol síly či přímo synonymum k síle (například slovní spojení *pouto železné, Odyssea zpěv I*) a tvrdosti a pevnosti tohoto kovu (například slovní spojení *srdce ze železa, Odyssea zpěv IV; železná brána Tartaru, Iliada zpěv VIII*).
- Neméně často se Homér zmiňuje o železe a oceli jakožto o kovu pro hospodářské nářadí a další řemeslné potřeby:

„Jako když sekeru velkou neb žhavou teslici kovář ponoří do chladné vody a nástroje hlasitě syčí, když je tak kalí – vždyť tím to železo dostává pevnost – tak mu též syčelo oko kol sochoru olivového...“ Odyssea zpěv IX.

- Zmínky o kmeni Chalybů

Xenofón (428–354 př. n. l. nebo 444/1–354 př. n. l.)

Anabasis

Aristotelés (384 př. n. l. – 322 př. n. l.)

Meteorologika

Rutilius Namatianus (5. století n. l.)

De Reditu Suo

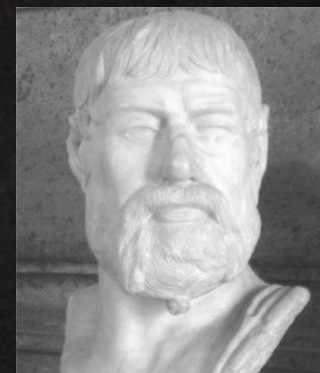
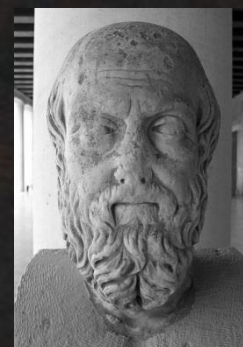
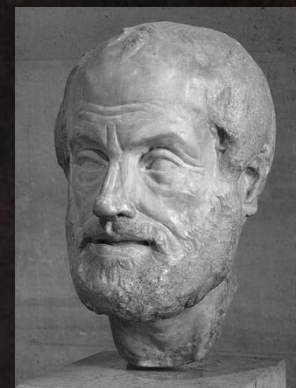
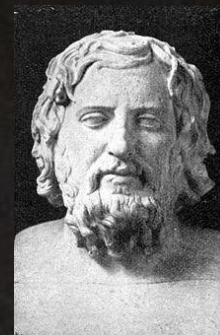
Hérodotos (asi 484 př. n. l. – asi mezi lety 430 a 420 př. n. l.)

zmiňuje Glauka z Chiu (Dějiny)

Pausánias (110 – 180 n. l.)

Periéghésis Hellas (Cesta po Řecku kolem 170 n. l.)

- Slévání železa ve starověku známo nebylo, jak patrné ze zmínek o zpracování železa u Aristotela, Theofrasta a z dalších pojednání obou žáků slavného Ktésibia Alexandrijského, Héróna a Filóna.

- V Itálii bylo železo známé již v době předetruské, jak tomu nasvědčuje nález železných předmětů a zbraní z 10. /9. stol. př. n. l. ve Villanově u Bologně.
- V době světové vlády Říma bylo železo již nezbytnou potřebou v Itálii i ve všech římských provinciích. Římské provincie byly bohaté na železné rudy, obzvláště Španělsko, Gallie, Britannie, Korutany (*Noricum*) a oblasti na Rýně, kde se dnes ještě nalézají množství strusek z této doby.

Plinius Secundus (žil v 1. století n. l.)

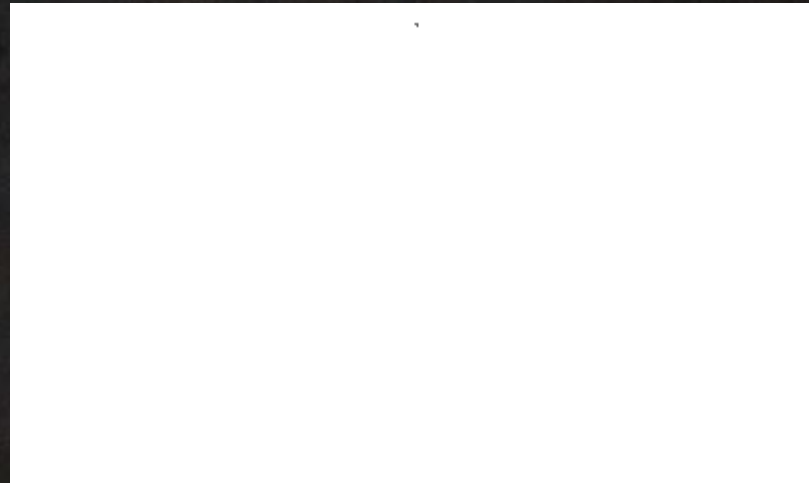
Naturalis Historiae libri XXXVII

- V období halštatské kultury bylo území východních Alp pod kontrolou ilyrských kmenů. Následně dochází k migraci keltských kmenů. Původní ilyrské obyvatelstvo bylo převrstveno, především kmenem Taurisků, kteří byli později Římany nazýváni *Norici*.
- Po dobytí Norika bylo norické železo u Římanů nejcennější a dováželo se přes *Aquileiu*, založenou roku 183 př. n. l.
- O Noriku a kmeni žijícím v této oblasti se zmiňuje **Stefanos z Byzantionu** (6. století n. l.) ve svém geografickém díle *Ethnica*, v kterém zároveň čerpá z děl autorů **Polybia** (asi 203 př. n. l. - asi 120 př. n. l.), **Thukydidu** (460/455 – 399 př. n. l.), **Strabóna** (64 př. n. l. – 16/24 n. l.) a **Xenofonta**. Podobně o tématu informuje *Suda* (encyklopedický slovník z 2. poloviny 10. století n. l.) a další

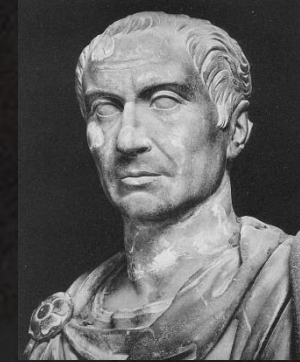
- Keltské obyvatelstvo s centrem na oppidu **Magdalensberg** v Korutanech stavělo svou výjimečnou pozici v římském světě na kontrole nerostného bohatství, vojenské převaze a strategické poloze jako zásadního obchodního uzlu mezi Římany a územím na sever od Dunaje

- Mezi další autory podávající obecné informace o oblasti patří *Livius*, informující o prvních kontaktech mezi Římany a Kelty, **Polybius**, **Strabón** a **Klaudios Ptolemaios** (85-165 n. l.) stručně zmiňující geografii a topografii oblasti nebo podávají etnografické informace o původních obyvatelích.

- *Ferrum Noricum* – **Horatius** (65-8 př. n. l.), **Petronius** (27-66 n. l.), **Strabón**

Gaius Iulius Caesar (100 – 44 př. n. l.)
Commentarii de bello Gallico

*„Vyskytuje se tam ve vnitrozemí cín, v přímořských krajích železo, ale je ho málo. Měď se jenom dováží...“ **Commentarii de bello Gallico V, 12.***

*„S tímto tedy Nerviové nepochodili. I obklopí náš zimní tábor náspem deset stop vysokým a příkopem patnáct stop širokým. To si od nás jednak odkoukali za styků v předchozích letech, jednak měli nějaké zajatce z našeho vojska, od těch se jim dostávalo poučení. Že však neměli vůbec železné nářadí vhodné k takovéto práci, byli nuceni vykrajovat sny mečem, hlínu vyhrabávat rukama a vynášet ji v pláštích...“ **Commentarii de bello Gallico V, 42.***

*„Také obléhací násep podbourávali podkopy, a to tím dovedněji, že u nich jsou velké doly na železnou rudu...“ **Commentarii de bello Gallico VII, 22.***

Literatura:

ALFÖLDY, G. 1974: Noricum, London.

DOBESCH, G. 2000: Urgeschichtlicher Eisen in der Sicht des Althistorikers. In: Friesinger, H. - Pieta, K. - Rajtár, J. (Hrsg.): Metalgewinnung und -verarbeitung in der Antike (Schwerpunkt Eisen). Archaeologica Slovaca Monographiae Tomus III. Nitra, 11-25.

DROBERJAR, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.

HOLZER, H. F. - STUMPEL, E. F. 1980: Mineral Deposits of the Eastern Alps. International Geological Congress, 172-196.

HOŠEK, R. - SAKAŘ, V. 1975: Noricum a Pannonie v době římské, skriptá FF UK, Praha.